

7. EEN SLOTBESCHOUWING

Everberg is geen gevangenis, al is het maar omdat het regime is gebaseerd op de leefgroepwerking. Het is ook geen gesloten instelling, al is het maar omdat de veiligheidsimperatieven er belangrijker zijn. Noem het een federale gesloten instelling.

Ondertussen draait de federale gesloten instelling zowat zestien maanden en werd een behoorlijke weg afgelegd: het was er vooral één van communicatie, overleg en samenwerking.

De instelling vormt een wat bizarre cocktail van beide modellen: een federale instelling, een noodwet, een samenwerkingsakkoord met de gemeenschappen, de Wet van 8 april 1965,... Het is op het terrein een ontmoeting tussen rechtsdenken en pedagogisch denken, tussen twee werelden met uiteenlopende, aloude tradities, tussen maatschappelijke beveiliging en pedagogie, tussen een rechtspositionele benadering en opvoedkundige belangen, tussen penitentiaire beampten en opvoeders, tussen straf en maatregel, tussen cel en kamer,... De instelling heeft m.i. aangevoeld dat het ook binnen een federale omkadering mogelijk is om een kwalitatief pedagogisch project neer te zetten. Samenwerken kan. Misschien heeft De Grubbe ook wel aangetoond dat ook de combinatie van een pedagogische reactie én een beter onderbouwde rechtspositie kan. Misschien kan dit een nieuwe, helpende aanzet vormen tot het te voeren maatschappelijk debat over de hervorming van de jeugdbescherming. Misschien is ook dat wel de zin van Everberg. Het zou echter allemaal niet te veel mogen bijdragen tot de 'normalisering' van Everberg. Hopelijk wordt hier binnen de huidige legislaatuur werk van gemaakt.

Jurgen VAN POECKE
*eerstaanwend directeur
federaal directeur Centrum voor voorlopige
plaatsing van minderjarigen die een als misdrijf
omschreven feit hebben gepleegd.*

Het derde bezoek van het CPT aan België: er is weinig veranderd...

Eind 2001 heeft het CPT, het Europees Comité ter preventie van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing, een derde periodiek bezoek gebracht aan een aantal inrichtingen in België waar personen van hun vrijheid beroofd worden. Het betrof met name een aantal politiecellen¹² en cellen in justitiepa-

leizen,¹³ drie gevangenissen,¹⁴ een psychiatrische privé-inrichting¹⁵ en, voor het eerst, een inrichting van bijzondere jeugdzorg.¹⁶ Bij elk bezoek aan een detentiecentrum staan globaal genomen drie aandachtspunten centraal: is er sprake van slechte behandeling, hoe is het gesteld met de materiële detentievoorwaarden, en beschikken de gedetineerden over voldoende rechtswaarborgen in verband met hun opsluiting? Deze keer werd bovendien speciaal aandacht besteed aan het gebruik van geweld tijdens gedwongen repatriëringen van vreemdelingen, dit naar aanleiding van het tragische incident met Semira Adamu.

De normen die het CPT hanteert, zijn terug te vinden in de jaarverslagen van het Comité, waarin telkens een ander thema uitgewerkt wordt. Zo behandelt het 2e jaarrapport (1991) de normen inzake politie- en gevangenisdetentie,¹⁷ het 3e jaarrapport (1992) de criteria waaraan de medische zorg in de gevangenis dient te voldoen,¹⁸ het 7e (1996) de behandeling van vreemdelingen tijdens detentie en uitzetting,¹⁹ het 8e (1997) de normen waaraan de detentie van geesteszieken onderworpen is,²⁰ het 9e (1998) gedetineerde minderjarigen,²¹ en het 10e (1999) gedetineerde vrouwen.²²

In de twee meest recente jaarverslagen, het 11e van 2000 en het 12e van 2001, worden de normen inzake gevangenisdetentie²³ en de normen inzake politiedetentie²⁴ geactualiseerd. Naast een aantal steeds weerkerende aspecten, zoals het probleem van de penitentiaire overbevolking, het gebrek aan activiteiten, het gebrek aan effectieve klacht- en inspectieprocedures, en de opleiding van het gevangenispersoneel, is er voor het eerst aandacht voor de problematiek van geweld onder gedetineerden, wat ook in het rapport over België ter sprake komt, en voor de specifieke problemen van personen gedetineerd wegens seksuele delicten, langgestraften en personen met besmettelijke ziekten. De normen waaraan een politiecel dient te voldoen, worden herhaald in het 12e jaarverslag: zo zouden cellen bestemd voor een verblijf van meer dan een paar

13. Te Brussel en Luik.

14. Lantin (psychiatrische annex en disciplinaire vleugel), Andenne en Antwerpen.

15. Psychiatrische instelling Jean Titeca in Schaarbeek.

16. Gesloten inrichting voor jongeren in Eigenbrakel.

17. CPT/Inf(92)3, § 35-60. De algemene jaarrapporten, de landenrapporten en de reacties van de nationale regeringen zijn, samen met nog veel meer informatie, terug te vinden op de zeer instructieve website van het CPT: <http://www.cpt.coe.int>.

18. CPT/Inf(1993)12, § 30-77.

19. CPT/Inf(1997)10, § 24-36.

20. CPT/Inf(1998)12, § 25-55.

21. CPT/Inf(1999)12, § 20-41.

22. CPT/Inf(2000)13, § 21-33.

23. CPT/Inf(2001)16, § 25-33. Zie voor een bondige samenvatting, G. SMAERS, "Nieuwe ontwikkelingen in het werk van het CPT in 2000. Het 11e jaarverslag", *Fatik* 2001, nr. 92, 9-12.

24. CPT/Inf(2002)15, § 32-50.

12. Te Brussel, Sint-Gillis, Luik, Namen, Antwerpen en op de luchthaven van Brussel-Nationaal.

uur ongeveer 7 m² groot moeten zijn, minimum 2 m tussen de muren en minimum 2,5 m hoog. Verder beklemtoont het CPT opnieuw het belang van de drie rechtswaarborgen waarover arrestanten moeten kunnen beschikken: *primo*, het recht op toegang tot een advocaat, en dit vanaf het begin van de vrijheidsberoving, met inbegrip van het recht op vertrouwelijke contacten met deze advocaat en het recht op aanwezigheid tijdens politieverhoren; *secundo*, het recht op toegang tot een arts, met inbegrip van het recht om – op eigen kosten – onderzocht te worden door een arts van eigen keuze en het recht op vertrouwelijke consultaties; *tertio*, het recht om een derde op de hoogte te brengen van zijn detentie. Bovendien dienen arrestanten onmiddellijk en uitdrukkelijk en in een taal die zij verstaan, ingelicht te worden over de hun toekomende rechten.

Op 17 oktober 2002, bijna een jaar na het bezoek aan België, werd het rapport over dit bezoek op verzoek van de Belgische regering openbaar gemaakt.²⁵ Op 2 juli 2003 werd het antwoord van de Belgische regering gepubliceerd.²⁶

In wat volgt vermelden we de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen van het CPT met betrekking tot de bezochte inrichtingen, we geven een overzicht van de door de regering aangekondigde maatregelen en gaan na in hoeverre deze tegemoetkomen aan de door het Comité geformuleerde aanbevelingen.

POLITIEDETENTIE

Onderscheid wordt gemaakt tussen gevallen van slechte behandeling door de politie, materiële detentievoorwaarden in politiecellen en rechtswaarborgen waarover arrestanten dienen te beschikken. Een apart hoofdstuk is gewijd aan het gebruik van geweld tijdens gedwongen repatriëring van vreemdelingen. We beperken ons tot de meest frappante vaststellingen. Opvallend is dat met betrekking tot de drie onderscheiden subthema's opmerkingen worden gemaakt die reeds naar aanleiding van de bezoeken in 1993 en 1997 werden gemaakt. Het CPT kan slechts betreuren dat 8 (!) jaar na het eerste bezoek nog steeds geen gevolg werd gegeven aan bepaalde aanbevelingen. In het antwoord van de Belgische regering wordt vooral stilgestaan bij de diverse gevolgen van de recente politiehervorming in België.

Van *fysieke mishandeling* van arrestanten door de politie is geen sprake. Het CPT herhaalt enkel de conclusie, reeds genomen naar aanleiding van de eerdere bezoeken, dat het risico op mishandeling

niet geheel uitgesloten kan worden. Het gebruik van geweld tijdens het verhoor moet tot het strikt noodzakelijke beperkt blijven. Het CPT beveelt de Belgische overheid aan op dit gebied waakzaam te blijven. Het gebruik van dwang en geweld bij de uitzetting van vreemdelingen vormt het grootste probleem. Het CPT stelt met genoegen vast dat na het overlijden van Semira Adamu in 1998 reeds diverse maatregelen werden genomen (zo werd het gebruik van het kus-sentje formeel verboden), maar doet niettemin – met verwijzing naar de in het 7e jaarverslag neergelegde maatstaven – nog een aantal aanbevelingen op dit vlak. Zo zou iedere vreemdeling die het voorwerp uitmaakt van een gedwongen repatriëring het recht moeten hebben op een voorafgaandelijk medisch onderzoek. Bij een mislukte poging zou hij bij zijn terugkeer in het detentiecentrum recht moeten hebben op een nieuw medisch onderzoek. Bovendien moet de audiovisuele registratie van gedwongen uitzettingen verdergezet worden.

Met betrekking tot de *materiële detentievoorwaarden* grijpt het CPT terug naar de normen vastgelegd in het 2e jaarverslag (meer bepaald § 42-43). Vooral de grootte van de in gebruik zijnde cellen, o.m. in het politiecommissariaat van de stad Brussel (1,25 m²), in het Justitiepaleis van Brussel (1,20 m²) en in het politiecommissariaat van Namen (3 m²), geeft aanleiding tot kritiek. Het cellenkwartier in het Justitiepaleis van Luik spant hierbij de kroon: de 34 cellen, die het CPT bestempelt als 'cagibis', zijn slechts 80 op 90 cm (of 0,72 m²) groot en slecht verlucht. In geval van nood worden in deze cellen zelfs twee personen tegelijk opgesloten. Deze vaststelling geeft aanleiding tot mededeling van een zgn. bevinding *on the spot* op basis van artikel 8 lid 5 CPT-Verdrag, waaraan de Belgische overheid binnen een termijn van 3 maanden gevolg dient te geven: binnen deze termijn dienen deze cellen ofwel vergroot, ofwel buiten gebruik gesteld te worden. In haar (niet-gepubliceerde) antwoord van 15 maart 2002 meldt de Belgische overheid dat reeds bepaalde verbeteringen inzake verluchting en verlichting zijn aangebracht, maar dat het helaas niet mogelijk was om de cellen binnen deze termijn te sluiten. Wel zal het principe één gedetineerde per cel gerespecteerd worden.

De belangrijkste aanbeveling inzake de materiële detentievoorwaarden in politiecellen vormt alweer een herhaling van wat acht jaar eerder reeds werd aangekondigd: de Belgische overheid dient dringend werk te maken van het vastleggen van de wettelijke en reglementaire normen waaraan de detentie in een politiecel dient te voldoen. Het in 1995 aangekondigde K.B. met minimumnormen inzake veiligheid en hygiëne voor politiecellen is er dus nog steeds niet.

Ten slotte de *rechtswaarborgen* voor arrestanten. Het CPT begint en eindigt dit luik met de pijnlijke vaststelling dat er sinds het eerste be-

25. CPT/Inf(2002)25, 85p. Zie voor een bondige samenvatting, T. BOGAERT, "Verslag van het bezoek aan België van het Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling (CPT)", *Fatit* 2002, nr. 96, 4-8.

26. CPT/Inf(2003)32, 70p.

zoek aan België geen enkele verbetering op dit vlak kan worden vastgesteld: het recht om een derde op de hoogte te brengen van zijn (gerechtelijke) aanhouding is niet gewaarborgd, betrokkene heeft slechts recht op toegang tot een advocaat na het eerste verhoor door de onderzoeksrechter (art. 20 Voorlopige-hechteniswet), en ook het recht op toegang tot een arts is niet wettelijk geregeld. Verheugd stelt het CPT vast dat de Minister van Justitie zich tijdens het onderhoud met de CPT-delegatie plechtig geëngageerd heeft om het recht op toegang tot een advocaat in het Belgisch recht te verankeren. De hervorming van het politiewezen in België vormt volgens het CPT de ideale gelegenheid om de fundamentele rechtswaarborgen voor arrestanten te versterken.

In het antwoord van de Belgische regering – dat overigens moeilijk leesbaar is omdat het slecht gestructureerd is en vol herhalings staat – worden allereerst een aantal wetgevende initiatieven opgesomd die op de politie betrekking hebben. Zo is er de Wet van 14 juni 2002 (B.S. 14 augustus 2002) die het VN-Verdrag tegen Foltering – 3 jaar na de ratificatie ervan en bijna 18 jaar na de totstandkoming ervan – in de Belgische wetgeving implementeert, en natuurlijk de talloze wetten die verband houden met de politiehervorming, waarvan de Wet van 7 december 1998 (B.S. 5 januari 1999), de Wet van 13 mei 1999 (B.S. 16 juni 1999) en de Wet van 26 april 2002 (B.S. 30 april 2002) de belangrijkste zijn.

De belangrijkste maatregel die genomen werd, en waarnaar herhaaldelijk verwezen wordt, is de oprichting op 28 mei 2002 van een interdepartementale werkgroep Politiearrestaties, samengesteld uit vertegenwoordigers van de federale en lokale politie, die de opdracht heeft om niet alleen de minimumnormen inzake politiecellen, maar ook de rechten van arrestanten vast te leggen. Uit het antwoord blijkt niet duidelijk hoever de werkzaamheden van deze werkgroep gevorderd zijn. Blijkbaar moet het resultaat nog niet onmiddellijk verwacht worden, want op 12 november 2002 werd beslist om de werkgroep op te splitsen in drie subgroepen, die zich respectievelijk zullen buigen over de rechten en bevoegdheden van de politie, de rechten van de arrestanten en de regels inzake infrastructuur van de politiecellen. Dat zoveel jaren nadat het CPT de Belgische overheid terechtwees, nog enigszins triomfantelijk wordt aangekondigd dat een werkgroep is opgericht om het probleem te bestuderen, getuigt op zijn zachtst gezegd niet van een efficiënte aanpak.

STRAFINRICHTINGEN

Drie strafinrichtingen werden bezocht: Lantin, meer bepaald de psychiatrische annex en de disciplinaire vleugel (reeds voor de derde keer!), Andenne en Antwerpen. Opvallend is dat in dit

hoofdstuk vier maal geconstateerd wordt dat de actuele situatie 'inacceptable' is en dat evenveel opmerkingen *on the spot* worden geformuleerd. Blijkbaar moeten we nog steeds niet echt trots zijn op de Belgische strafinrichtingen. De voornaamste problemen waarmee het Belgische gevangeniswezen kampt, zijn de overbevolking, het gebrek aan (gekwalificeerd) personeel en de gebrekkige psychiatrische zorgen voor geïnterneerden en gedetineerden met psychische problemen.

De opmerkingen gemaakt in 1993 over de psychiatrische annex en de straffcellen in Lantin, met name over de gebrekkige infrastructuur en het manifeste personeelstekort, gelden in 2001 nog onverkort. Als excuus wordt o.m. aangevoerd dat het zeer moeilijk is om voldoende gekwalificeerd medisch personeel aan te trekken. Bijna 10 jaar na het eerste bezoek beslist de Belgische overheid uiteindelijk de gewraakte annex definitief te sluiten,²⁷ dit in het kader van het project van concentratie van patiënten en middelen in de penitentiaire psychiatrie: alle (Waalse) geïnterneerden en gedetineerden die psychiatrische zorgen nodig hebben, worden ondergebracht in de Inrichting voor Sociaal Verweer te Paifve of op de psychiatrische afdeling van de gevangenis van Doornik of Vorst en de normen inzake personeel worden gelijkgeschakeld met de normen die gelden voor privé-ziekenhuizen.

Voor het arresthuis van Antwerpen, dat dateert van 1855, vormt de chronische overbevolking het grootste probleem. Op het ogenblik van het bezoek zaten hier 546 gedetineerden opgesloten, voor een officiële capaciteit van 390 plaatsen, wat een bezettingsgraad van 140 % betekent. Ook al doen de directie en het personeel van de Antwerpse gevangenis lovenswaardige inspanningen om het klimaat in de inrichting leefbaar te houden, vele initiatieven stranden wegens het nijpende plaats- en personeelsgebrek. In het antwoord van de Belgische regering wordt aangekondigd dat de bouw van een nieuwe gevangenis in Antwerpen ter studie voorligt. Verder worden een aantal maatregelen opgesomd die de overbevolking moeten tegengaan: invoering van de werkstraf,²⁸ uitbreiding van het elektronisch toezicht,²⁹ het Quota-ontwerp,³⁰ uitbreiding van de voorlopige invrijheidstelling...³¹

27. Ministeriële Omzendbrief nr. 1753 van 14 maart 2003. Nu de psychiatrische annex definitief gesloten is, is al het leed nog steeds niet van de baan. Woensdag 16 juli 2003 overleed in Lantin een gedetineerde ten gevolge van een interventie van het bewakend personeel. Naar verluidt ging het om een gedetineerde met psychiatrische problemen, die eigenlijk in de psychiatrische annex behoorde te zitten. Dit tragische incident maakt opnieuw duidelijk dat psychiatrisch gestoorde in de psychiatrie thuishoren, en niet in de gevangenis.

28. Wet van 17 april 2002, B.S. 7 mei 2002.

29. Ministeriële Omzendbrief nr. 1746 van 9 augustus 2002.

30. Doc 50-1521 (Kamer).

31. Ministeriële Omzendbrief nr. 1706 van 20 december 1999 en nr. 1721 van 6 december 2000.

De verstrekte medische en psychiatrische zorgen in de gevangenis van Antwerpen worden inadequaat genoemd. Een (medisch) delegatied van het CPT woonde een consultatie bij van in het totaal 40 minuten, waarbinnen 32 gedetineerden onderzocht werden. De gebrekkige psychiatrische zorgen gaven zelfs aanleiding tot een opmerking *on the spot*. Vele van de 69 aanwezige geïnterneerden (op een officiële capaciteit – voor de psychiatrische annex – van 17 plaatsen) verbleven al meer dan 6 maanden in de gevangenis, sommige onder hen al meer dan 18 maanden, in afwachting van hun overplaatsing naar een gespecialiseerde inrichting. Wegens tijdsgebrek concentreert de psychiater zich op de geïnterneerden (voornamelijk voorbereiding van het dossier voor de commissie tot Bescherming van de Maatschappij) en blijven de gedetineerden met psychiatrische problemen in de kou staan.

Ook voor het Vlaamse landsgedeelte wordt een hergroepering van patiënten en middelen in de penitentiaire psychiatrie in het vooruitzicht gesteld. Uit het antwoord van de Belgische regering valt op te maken dat de geïnterneerden – bij gebrek aan aparte inrichting voor sociaal verweer – zouden verspreid worden over de afdelingen voor sociaal verweer van Brugge, Merksplas en Turnhout, en de gedetineerden met psychiatrische problemen over de psychiatrische afdelingen van Antwerpen, Gent en Leuven-Hulp.

Andenne, in gebruik sedert 1998 en opgevat als een *high-security*-gevangenis voor langgestraften, kampt niet met een probleem van overbevolking. Nochtans spaart het CPT zijn kritiek op deze inrichting niet. Het meest in het oog springend is het door alle betrokken partijen gesignaleerde algemeen klimaat van geweld en onveiligheid dat onder de gedetineerden heerst en de passiviteit van het penitentiair personeel hier tegenover. Dit geweld vormt een van de steeds weerkerende motieven om overplaatsing te vragen of om te weigeren aan de wandeling deel te nemen. Verder wordt het aangeboden regime in Andenne totaal onaanvaardbaar genoemd, zeker in een inrichting voor langgestraften, waar de nadelige effecten van langdurige opsluiting in het bijzonder gecompenseerd zouden moeten worden met een ruime waaiar aan activiteiten. Ook het ontbreken van een psychiater in de inrichting, en dit sinds september 2001, werd – gezien het grote aandeel van gedetineerden met psychiatrische problemen en de aanwezigheid van seksuele delinquenten en drugsverslaafden – als onaanvaardbaar bestempeld, wat opnieuw aanleiding gaf tot een opmerking *on the spot*.

Aan het eind van het hoofdstuk over de gevangissen maakt het CPT nog een aantal opmerkingen over de *rechtspositie* van gedetineerden. Dat de penitentiaire tuchtprocedure niet aan de normen van het CPT beantwoordt, wisten we al langer. De Belgische overheid erkent overigens dat de reglementering en de procedure voor

plaatsing op strafcel of naakte cel verduidelijkt en geuniformiseerd moeten worden. Het CPT heeft kennis genomen van de voorstellen die hieromtrent geformuleerd werden door de commissie Basiswet gevangeniswezen en rechtspositie van gedetineerden, de zgn. commissie Dupont,³² en beveelt de Belgische overheid aan snel werk te maken van dit ontwerp. Het is overigens nog maar de vraag of in de huidige omstandigheden de politieke wil bestaat om dit werk tot een goed einde te brengen. In haar antwoord verwijst de Belgische regering naar de resolutie die op 20 maart 2003 door het Parlement werd aangenomen en waarin gewezen wordt op de noodzaak om het ontwerp tijdens de volgende legislatuur prioritair te bespreken.³³ In het jongste regeerakkoord wordt met geen woord gerept over de interne rechtspositie van gedetineerden. Onder het kopje “Een meer doelgericht straffenarsenaal” staat slechts één – uiterst vage – zin die naar deze problematiek verwijst: “De Wet op de strafuitvoering zal zich inspireren op de resultaten van de commissie Holsters en van het ontwerp Beginselenwet gevangeniswezen.”

Ten slotte wordt in het rapport de (nieuwe) VI-procedure bekritiseerd, dit naar aanleiding van de vele klachten over vertraging, willekeur en onzekerheid. Blijkbaar geldt in Andenne de (niet in de wet vastgelegde) regel dat, om in aanmerking te komen voor VI, eerst met succes een penitentiair verlof moet zijn doorgebracht. En vermits penitentiair verlof op discretionaire wijze wordt toegekend door de penitentiaire administratie, verkeren vele gedetineerden in totale onzekerheid over hun VI, wat de nodige spanningen veroorzaakt. De Belgische regering geeft toe dat de (nieuwe) procedure lang en zwaar is, zelfs wanneer de wettelijke termijnen strikt gerespecteerd worden. Ze wijst er in haar antwoord slechts op dat de problematiek van de VI-procedure bestudeerd wordt door de commissie Strafvuotvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting, de zgn. commissie-Holsters, waarvan het eindrapport op 9 mei 2003 aan de minister werd overhandigd.

Aan andere aspecten die te maken hebben met toezicht op gevangenis en rechtsbescherming van gedetineerden, besteedt het CPT jammer genoeg geen aandacht. Het ontbreken van een effectief functionerend onafhankelijk toezichtsorgaan en de totale afwezigheid van een effectief klachtrecht voor gedetineerden werden reeds na het eerste bezoek van het CPT in 1993 bekritiseerd³⁴ en in 2003 is de situatie niet veel veran-

32. Doc 50-1076 (Kamer) en Doc 50-1365 (Kamer).

33. Doc 50-2317 (Kamer).

34. Zie G. SMAERS, “De rechtsbescherming van personen die van hun vrijheid beroofd zijn”, in J. GEBOERS, G. SMAERS en W. VAN LAETHEM (eds.), *Detentie in België. Een kritische analyse van het rapport van het Europees Comité ter Preventie van Foltering over hun eerste bezoek aan België*, Gent, Liga voor Mensenrechten, 1995, 61-62.

derd. Een eerste beperkte stap werd onlangs gezet met de oprichting van een Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen en een Toezichtcommissie voor iedere gevangenis,³⁵ dit ter vervanging van de Hoge Raad voor Penitentiair Beleid en de Bestuurscommissies. Volgens de toelichting kon het beklagrecht niet ingevoerd worden omdat hiervoor de wettelijke basis ontbreekt, die de Basiswet zou moeten leveren.

GESLOTEN INRICHTING VOOR JONGEREN TE EIGENBRAKEL

Voor het eerst bezocht het CPT een inrichting uit de bijzondere jeugdzorg. In Eigenbrakel worden Franstalige jongens van meer dan 12 jaar opgevangen, die door de jeugdrechter geplaatst zijn wegens het plegen van een als misdrijf omschreven feit. Aan de hand van de normen vastgelegd in het 9e jaarverslag worden opmerkingen gemaakt over de materiële detentievoorwaarden, het regime, het personeel, de tuchtprocedure, het contact met de buitenwereld en de medische zorg. Meest opvallend is de kritiek van het CPT op het observatie- en beoordelingssysteem en het pedagogisch project dat in de instelling in 1982 werd ingevoerd en sindsdien nooit geëvalueerd of herzien werd. Het CPT vreest dat het systeem volledig afhankelijk is van arbitraire beslissingen van het personeel en dat het evenwicht tussen de veiligheids- en de educatieve component ernstig verstoord is. Dit blijkt b.v. uit het feit dat het onderwijsaanbod in de inrichting ondermaats is en ook uit het feit dat het bezoek plaatsvindt in het kantoor en in aanwezigheid van een opvoeder. Beide elementen worden in het antwoord van de Belgische regering verdedigd. Wel zullen het gehanteerde observatie- en beoordelingssysteem en het pedagogisch project herzien worden.

De vaststelling dat minderjarigen bij wijze van disciplinaire straf – weliswaar na tussenkomst van de jeugdrechter – voor een maximumduur van 17 dagen in een isolatiecel geplaatst kunnen worden, wat zelfs langer is dan de maximumduur van 9 dagen voor volwassenen, heeft internationaal gezien³⁶ het meeste opschudding veroorzaakt. Het CPT is van oordeel dat een dergelijke maatregel slechts hoogst uitzonderlijk mag worden toegepast. In haar antwoord kondigt de Belgische overheid aan dat het Decreet van 4 maart 1991 (van de Franse Gemeenschap) op dit punt gewijzigd zal worden.

PSYCHIATRISCHE INSTELLING JEAN TITECA IN SCHAARBEEK

Alweer een novum voor België was het bezoek aan een privé-ziekenhuis dat psychiatrische patiënten met de meest ernstige stoornissen opvangt: ongeveer 70 % van deze patiënten maakt het voorwerp uit van een gedwongen plaatsing (60 % krachtens de Wet op de bescherming van de persoon van de geesteszieke en 10 % krachtens de Wet bescherming maatschappij), in 30 % van de gevallen gaat het om een vrijwillige opname. Aanbevelingen worden geformuleerd over de behandeling, over het personeel, over het gebruik van fysieke dwangmiddelen en over de rechtswaarborgen waarover deze patiënten beschikken, dit alles op basis van de criteria ontwikkeld in het 8e jaarverslag.

Herhaald wordt dat ook in geval van gedwongen opname het principe van de *free and informed consent* geldt voor elke behandeling of elke andere medische interventie en dat dwangbehandeling in beginsel verboden is. Elke afwijking van dit principe moet een wettelijke basis hebben en mag enkel betrekking hebben op duidelijke en strikt omschreven uitzonderlijke omstandigheden. De Wet van 26 juni 1990 op de bescherming van de persoon van de geesteszieke is op dit vlak niet duidelijk en de Wet van 22 augustus 2002 op de patiëntenrechten geldt niet zonder meer voor psychiatrische patiënten die het voorwerp uitmaken van een gedwongen opname. De regering kondigt aan dat hiervoor aparte regels uitgewerkt zullen worden.

Het CPT is in het bijzonder bezorgd over de frequentie en de duur van het gebruik van *fysieke dwangmiddelen*. Dit zou in eerste instantie te wijten zijn aan een acuut gebrek aan gekwalificeerd personeel. De Belgische overheid erkent het probleem, maar beweert over onvoldoende budgettaire middelen te beschikken om hieraan te verhelpen.

Met betrekking tot de *rechtswaarborgen* worden diverse gebreken aangewezen: de afwezigheid van strikte scheiding tussen de functies van behandelend arts en adviserend arts, de afwezigheid van een automatische herzieningsprocedure, waarbij – in geval van gedwongen plaatsing – op regelmatige tijdstippen de noodzaak tot verdere opsluiting wordt onderzocht, en de afwezigheid van een effectieve klacht- en toezichtprocedure. De regering wijst erop dat de Wet van 26 juni 1990 momenteel geëvalueerd wordt en dat dit eventueel kan leiden tot aanpassing van de wet.

SLOTBEDENKING

Het systeem waarbij een internationale instantie door middel van periodieke bezoeken toezicht uitoefent op de detentieomstandigheden in allerlei detentiecentra, blijft een uniek systeem. In

35. K.B. van 4 april 2003, B.S. 16 mei 2003 en M.B. van 16 mei 2003, B.S. 22 mei 2003.

36. Naar aanleiding van de bespreking van het eerste Belgische rapport voor het CAT, het VN-Comité tegen Foltering, op 6 mei j.l. werd de Belgische overheid eveneens op dit punt ter verantwoording geroepen.

een steeds uitdijende internationale context is dergelijk systeem slechts leefbaar wanneer het subsidiair is, met andere woorden, wanneer in de aangesloten landen op nationaal vlak een gelijkwaardig onafhankelijk toezichtssysteem georganiseerd wordt. Dit zal overigens verplicht worden wanneer het protocol bij het VN-Verdrag tegen Foltering³⁷ in werking treedt. Dit protocol, dat op 18 december 2002 goedgekeurd werd door de Algemene Vergadering van de VN en sindsdien ter ondertekening opengesteld is, voorziet niet alleen in een wereldwijd preventief toezichtsmechanisme, maar legt de lidstaten tevens de verplichting op om een nationaal toezichtsorgaan op te richten. Wellicht kan de nieuw opgerichte Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen deze taak in België vervullen.

Greet SMAERS

Uitvoering Vlaams strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Een overzicht

1. TERUGBLIK: VLAAMSE BELEIDSONTWIKKELINGEN INZAKE HULP- EN DIENSTVERLENING AAN GEDETINEERDEN

Sedert de staatshervorming van 1980 is de Vlaamse overheid bevoegd en verantwoordelijk voor de 'sociale hulpverlening aan gedetineerden met het oog op hun sociale reïntegratie' (art. 5 § 1 II 7° Wet 8 augustus 1980). De afgelopen decennia werden verschillende stappen gezet om deze verantwoordelijkheid vorm en inhoud te geven. Pas in 2000 kreeg het Vlaamse beleid vastere vorm met het Strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. In dit plan formuleerde de Vlaamse overheid de essentiële acties, op al haar bevoegdheidssterreinen, die er volgens haar moeten toe bijdragen dat gedetineerden meer kansen krijgen op een volwaardige en harmonische integratie in de samenleving.

Het strategisch plan maakte het voorwerp uit van meerdere beslissingen van de Vlaamse regering (alle hier besproken documenten en beslissingen kunnen geraadpleegd worden op de website <http://www.wvc.vlaanderen.be/welzijn-justitie>).

– Op 8 december 2000 werd het plan goedgekeurd. De missie van de Vlaamse Gemeenschap inzake de uitbouw van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden luidt als volgt: "De Vlaamse gemeenschap waarborgt het recht van alle gedetineerden en hun directe sociale omgeving op een kwaliteitsvolle

hulp- en dienstverlening zodat ook zij zich volwaardig en harmonisch kunnen ontplooiën in de samenleving." De strategische doelstellingen om deze missie te realiseren betreffen:

- de uitbouw van een kwalitatief hoogstaand aanbod van hulp- en dienstverlening;
  - dat op een aangepaste wijze geprofileerd wordt naar de gedetineerden;
  - dat uitgevoerd wordt in geëigende samenwerkingsvormen en organisatiestructuren;
  - waarvoor een stevig maatschappelijk draagvlak gecreëerd wordt;
  - en waarvoor een goede personeels- en organisatieontwikkelingspolitiek gevoerd wordt.
- Op 13 juli 2001 werden de principes en de organisatiestructuur voor de intern-Vlaamse samenwerking en voor de samenwerking met Justitie vastgelegd.
- Op 19 juli 2002 werden de actieplannen voor de implementatie van het strategisch plan goedgekeurd. Tevens werd beslist jaarlijks een opvolgings- en evaluatierapport op te stellen en dit voor te leggen aan de Vlaamse regering teneinde deze toe te laten de nodige beslissingen tot bijsturing van het strategisch plan te kunnen nemen.
- Op 10 juli 2003 nam de Vlaamse regering kennis van het eerste opvolgings- en evaluatieverslag inzake de uitvoering van het strategisch plan en van de met redenen omklede motie van het Vlaams Parlement over de moeilijkheden bij de uitvoering van het plan in de Antwerpse gevangenis. De regering herbevestigde dat het strategisch plan "haar centraal beleidsinstrument blijft om vorm en inhoud te geven aan haar bevoegdheden en verantwoordelijkheden op het vlak van de sociale reïntegratie van gedetineerden". Zij besloot de inhoudelijke en budgettaire inspanningen voor de verdere implementatie en uitbreiding van het plan voort te zetten en overleg te plegen met de Minister van Justitie om een aantal knelpunten op te lossen.

We overlopen achtereenvolgens de realisaties met betrekking tot de vijf strategische doelstellingen.

2. UITBOUW VAN EEN KWALITATIEF AANBOD VAN HULP- EN DIENSTVERLENING (STRATEGIE 1)

2.1. Welzijn

JUSTITIEEL WELZIJNSWERK

Sedert 1986 werden geleidelijk in alle gerechtelijke arrondissementen Centra voor algemeen welzijnswerk erkend met de bijkomende opdracht 'hulpverlening aan justitiecliënteel'. Daartoe worden thans 50 VTE (voltijds equivalente) personeelsleden gesubsidieerd. Voor de gevangenis van de pilotregio (Antwerpen,

37. Zie DE LANGE, "VN-anti-martelprotocol stap dichterbij", *Sancties* 2003, 25-34.